

به نام خداوند
جان و حرد

دانشنامه تبرستان مآخذ

جلد دوم

تاریخ | اقوام | جغرافیای طبیعی و محیط زیست | باستان شناسی | معماری

گروه نویسندگان و ویراستاران
سرپرست: جهانگیر نصری اشرفی

عنوان و نام پدیدآور: دانشنامه‌ی تبرستان و مازندران / سرپرست گروه نویسندگان و ویراستاران جهانگیر نصری اشرفی؛ سرگروه ویراستاران جعفر شجاع کیهانی؛ ویراستار نهایی معصومه افشار؛ مدیر هنری و سرگروه عکاسی فرزاد امامی. ● **مشخصات نشر:** تهران، نشر نی، ۱۳۹۸ ● **نوبت چاپ:** چاپ اول، ۱۳۹۸ ● **مشخصات ظاهری:** ۵ ج: مصور (بخشی رنگی)، جدول (بخشی رنگی)، نمودار (بخشی رنگی). ● **شابک:** دوره: 0-0233-06-622-978، ج: ۱: 3-0232-06-622-978، ج: ۲: 7-0234-06-622-978، ج: ۳: 4-0235-06-622-978، ج: ۴: 1-0236-06-622-978، ج: ۵: 8-0237-06-622-978 ● **وضعیت فهرست‌نویسی:** فیبا ● **یادداشت:** واژه‌نامه؛ کتابنامه؛ نمایه. ● **مندرجات:** ج: ۱. دیباچه. - ج: ۲. سرفصل‌های تاریخ، اقوام، جغرافیای طبیعی و محیط زیست، باستان‌شناسی، معماری. - ج: ۳. سرفصل‌های شهرستان‌ها، نظام‌های اداری، آموزشی و فرهنگی، اقتصاد، نام‌آوران. - ج: ۴. سرفصل فرهنگ: فرهنگ ناملموس / فرهنگ ملموس. - ج: ۵. سرفصل‌های زبان، ادبیات، موسیقی، رسانه‌ها، افزوده‌ها. ● **موضوع:** مازندران - دایرةالمعارف‌ها Mazandaran (Iran: Province) - Encyclopedias ● **شناسه افزوده:** نصری اشرفی، جهانگیر، ۱۳۳۶ - شجاع کیهانی، جعفر، ۱۳۴۷ - ویراستار: افشار، معصومه، ۱۳۵۰ - ویراستار: امامی، فرزاد، ۱۳۴۸ - عکاس Emami, Farzad. ● **رده‌بندی کنگره:** ۳۲۳ الف / DSR۲۰۵۳ ● **رده‌بندی دیویی:** ۹۵۵/۰۲۲ ● **شماره کتابشناسی ملی:** ۴۴/۴۷۷۱

بهای دوره پنج جلدی ۸۵۰,۰۰۰ تومان

با همکاری انتشارات درنگستان

دانشنامه‌ی تبرستان و مازندران

جلد دوم

سرفصل‌های: تاریخ، اقوام، جغرافیای طبیعی و محیط زیست، باستان‌شناسی، معماری

گروه نویسندگان و ویراستاران

سرپرست دانشنامه: جهانگیر نصری اشرفی

سرپرست ویراستاران: جعفر شجاع کیهانی

ویراستار نهایی: معصومه افشار

مسئول کنترل نهایی متون: الهام شیرزادی آهودشتی

مدیر هنری و سرگروه عکاسی: فرزاد امامی

مشاور هنری، طراح یونیفرم و طراح گرافیک: یاسر عزآباد

صفحه‌آرایان: اصغر نوذری، یاسر عزآباد

طراحی جلد: یاسر عزآباد

بازآفرینی طرح روی جلد بر اساس نقوش، نمادها و نشانه‌های تاریخی مازندران

لیتوگرافی: باخت ● چاپ: صنوبر ● صحافی: علی

ناظر چاپ: حسین همایی

چاپ اول: تهران، ۱۳۹۸، ۳۳۰۰ دوره

شابک (دوره): ۰-۲۳۳-۰۶-۶۲۲-۹۷۸

شابک جلد ۲: ۰-۲۳۴-۰۶-۶۲۲-۹۷۸

نشانی: تهران، خیابان دکتر قاطمی، خیابان رهی معیری، تقاطع خیابان فکوری، شماره ۲۰

کد پستی: ۱۴۱۳۷۱۷۳۷۱، تلفن دفتر نشر: ۸۸۰۲۱۲۱۴، تلفن واحد فروش: ۸۸۰۰۴۶۵۸-۹، نمابر: ۸۹۷۸۲۴۶۴

www.nashreny.com ● email: info@nashreny.com ● nashreny

نشانی مرکز پخش در مازندران: ساری، بولوار طالقانی، کوی امیر افشاری، پلاک ۲، انتشارات درنگستان (تلفن: ۰۱۱۳۳۲۰۰۲۴۵)

© تمامی حقوق این اثر محفوظ است. هرگونه استفاده تجاری از این اثر یا تکثیر آن کلاً و جزئاً، به هر صورت (چاپ، فتوکپی، صوت، تصویر و انتشار الکترونیکی) بدون اجازه مکتوب ناشر ممنوع است.

فصل تاریخ

۳۸-۳۱ جغرافیای تاریخی مازندران

۳۱ پیش سخن

۳۲ پیشینه

۳۴ جغرافیای تاریخی تبرستان (آب و هوا، درختان و جانوران)

زندگی مردم تبرستان (وضع جسمانی، غذا، لباس،

خانه، صنایع دستی) [منابع]

۴۶-۳۹ فصل یکم | مازندران در عصر پیش از تاریخ

۳۹ مازندران از دوره نخستین استقرارها تا عصر آهن

۳۹ دوره پارینه سنگی

۴۱ مازندران در دوره یونیسگی

۴۱ مازندران در دوره مس-سنگی

۴۲ مازندران در دوره برنز

۴۳ مازندران در عصر آهن [منابع]

۷۰-۴۷ فصل دوم | مازندران در دوره ساسانیان

۴۷ بخش یکم | هیرکانیه (مازندران) [منابع]

۵۸ بخش دوم | تبرستان در دوره ساسانیان (۴-۶۵۱ ق.)

۵۸ تاریخ سیاسی

۶۱ ترکیب قومی

۶۲ دین و مذهب

۶۲ ساختار مالی

۶۴ جغرافیای سیاسی و ساختار اداری

۶۶ میراث ساسانیان در تبرستان [منابع]

۱۲۸-۷۱ فصل سوم | مازندران در دوره اسلامی

(حکومت های محلی)

۷۱ بخش یکم | زمره های و گاو بارگان [منابع]

۷۵ بخش دوم | قاروندان [منابع]

۷۹ بخش سوم | باوندیان کیوسیه [منابع]

۸۴ بخش چهارم | باوندیان اسپهبدیه [منابع]

۸۸ بخش پنجم | باوندیان کینخواریه

ملک اردشیر حسام الدوله، ملک محمد شمس الملوک،

ملک علی (علاء الدوله)، ملک یزدگرد (تاج الدوله)،

ملک شهریار نصیرالدوله، ملک شاه کیخسرو

(رکن الدوله)، ملک کیخسرو شرف الملوک، ملک

حسن فخرالدوله [منابع]

۹۳ بخش ششم | علویان تبرستان (۲۵۰-۳۱۶ ق.) [منابع]

۹۸ بخش هفتم | فرهنگ و نظام اجتماعی در دوره

علویان [منابع]

۱۰۰ بخش هشتم | مناسبات تبرستان با خلافت عباسی [منابع]

۱۰۳ بخش نهم | آل زیار (۳۱۶-۴۷۰ ق.) [منابع]

۱۰۹ بخش دهم | اسماعیلیه ی تبرستان [منابع]

۱۱۴ بخش یازدهم | پادوسپانیان (پادوسپانیان)

۱۲۰ بخش دوازدهم | مرعشیان

۱۲۸ میراث فکری و فرهنگی مرعشیان [منابع]

۱۶۶-۱۲۹ فصل چهارم | مازندران در دوره اسلامی

(حکومت های ملی)

۱۲۹ بخش یکم | صفویه [منابع]

۱۳۵ بخش دوم | افشاریه

۱۳۵ وقایع سیاسی

ضرب سگدی کیانیم شاه کلاردشتی، شورش

محمدعلی خان و ذوالفقارخان، ادعای درویش زینل،

جانشینان نادرشاه

۱۳۶ اقدامات نادرشاه افشار در مازندران

تبعید حسین خان ابدالی به مازندران، تأسیس نیروی

دریایی

۱۳۶ وقایع اجتماعی

وقف کتاب به امر نادرشاه، کوچ ارمنی ها به مازندران،

سوء قصد به نادرشاه در جنگل های مازندران، شورش

استارآباد و مازندران (۱۱۵۷ ق.)، قیام کشاورزان

(۱۱۵۷ ق.)، ساختار اداری و اقتصادی [منابع]

۱۳۹ بخش سوم | زندیه

سلطه ی محمدحسن خان قاجار (۱۱۶۳-۱۱۷۲ ق.)،

سلطه ی خاندان محمدخان، دادوی سوادکوهی (۱۱۷۲

-۱۱۹۳ ق.)، مازندران در عصر جانشینان کریم خان،

ورش های داخلی مازندران (از ۱۲۰۰ تا ۱۲۰۲ ق.)،

مطوت: زبیه و تاج گذاری آقامحمدخان قاجار [منابع]

۱۴۵ بخش چهارم | عصر قاجار (از آغاز تا انقلاب مشروطه)

ویا: ۱۱۰۰ ق. طاعون ۱۲۴۹ ق.، مازندران عصر قاجار در

سفرنامه ها: نادر در دوره ی ناصری، اردوی ناصرالدین

شاه در سوادکوه، نادر در دوره ی مظفری [منابع]

۱۵۵ بخش پنجم | شورش بابی ها

خسروبیگ قادی کلایی علی آبادی، تأسیس قلعه ی

شیخ طبرسی، واقعه ی افرا، نبرد واسکس، نبرد اول

طبرسی، نبرد دوم طبرسی، نبرد سوم طبرسی، سقوط

قلعه و فرجام کار بابی ها [منابع]

۲۰۴-۱۶۷ فصل پنجم | مازندران در دوره معاصر

۱۶۷ بخش یکم | دوره ی مشروطه

مازندران در دوره ی استبداد صغیر، از فتح تهران تا

تهاجم محمدعلی میرزا، بازگشت محمدعلی میرزا،

مازندران در جنگ جهانی اول، قیام های پس از جنگ

جهانی اول [منابع]

۱۷۹ بخش دوم: دوره ی پادشاهی پهلوی اول

بلدیه (شهرداری)، بهداشت و درمان، جمعیت

۲۰۵-۲۲۰ فصل ششم | افزوده‌ها

۲۰۵ بخش یکم | تاریخ‌نگاری‌های مازندران

کتاب علی بن جمال‌الدین رویانی، کتابی منسوب به ابوالحسن محمد یزدادی، تاریخ طبرستان، تاریخ رویان، تاریخ طبرستان و رویان و مازندران، مختصر از تاریخ مازندران نوشته‌ی شیخ علی گیلانی، تاریخ محمدی (احسن التواریخ)، القودین فی احوال جبار شروین، شجرة الامجاد فی تاریخ میرعماد [منابع]

۲۰۸ بخش دوم | مازندران در سفرنامه‌های ایرانی

سفرنامه‌ی استرآباد و مازندران و گیلان اثر میرزا ابراهیم سفرنامه‌ی ناصرالدین شاه، سفرنامه‌ی ناصرالدین شاه ۸۳-۱۲۸۲ ق، سفرنامه‌ی ناصرالدین شاه ۱۲۹۲ ق، سفرنامه‌ی اعتضادالسلطنه به لاریجان، سفرنامه‌ی ملیجک، سفرنامه‌ی تحف اهل بخارا، میرزا سراج‌الدین، رکن الاسفار نوشته‌ی افضل‌الملک، سفرنامه‌ی رضاشاه به قلم فرح‌الله بهرامی [منابع]

۲۱۳ بخش سوم | مازندران در سفرنامه‌های غیرایرانی [منابع]

شیروخورشید، اداره‌ی املاک اختصاصی، تأسیس کارخانه، راه‌سازی، مهاجران، محصولات کشاورزی تجاری، متعادل‌شکل کردن لباس و کشف حجاب، نمایندگان مازندران، اشغال ایران در شهریور ۱۳۲۰ [منابع]

۱۸۹ بخش سوم: دوره‌ی پادشاهی پهلوی دوم

اوضاع سیاسی، اتحادیه‌ی کشاورزان کجور و کلارستاق، حزب جنگل، جمعیت تبرستان، شورای عالی جبهه‌ی آزادی، حزب توده ایران، حزب وطن - اراده‌ی ملی، حزب دموکرات، جبهه‌ی ملی، از کودتای ۱۳۳۲ تا اصلاحات ارضی، حزب ایران نوین، حزب رستاخیز، ساختار اجتماعی، طبقه‌ی ممتاز شهری، طبقه‌ی متوسط قدیم، طبقه‌ی متوسط جدید، طبقه‌ی کارگران صنعتی، طبقه‌ی پایین‌ترین

۲۰۰ | اختار روستاهای مازندران

طبقه‌ی ممتاز روستایی (دهقانان مرقه)، طبقه‌ی کشاورزان میانی (صاحب نسق)، کشاورزان بی‌زمین (خوش نسق)

۲۰۱ | شهرنشینی

وضعیت، سادی، ضعیف، فرهنگی [منابع]

فصل اقوام

۲۲۵-۲۳۲ فصل یکم: تاریخ جابه‌جایی اقوام در مازندران

۲۲۵ اقوام و طوایف (بومی و غیربومی)

۲۳۰ گزارش سیاحان و مستشرقین

۲۳۳-۲۷۸ فصل دوم: مدخل اقوام

آملی، آهنگر، آهی، ابیاب، ارجمندی، اردشیر، اسپه‌کوهی، اسفندیاری، اسکی، اشرفی، اشکوری، اصائلو، افتری، افشار، افغان، اکره‌ای، الموتی، الیکایی، امیدوند، امیری، امین، انگروج، انگرووی، انگریج، اوج، ایرایی، ایلات / ایلیات، بالو، باوند، بائه، برتی، بلوج، بوداغی، بهرستاقی، پاشا، پازوکی، پالندی، پاهلونی، پروری، پهلوان، تالشی، تالقانی، ترکمن، تنکابی، تور، توریان، تویه‌درواری، جانبازی / جانباز، جمشیدی، جوشری، جوکی، جهانگیلو / جانبگیلو، چالکی، چراتی، چلاوی / چلابی، خداد، خراعی، خلعتبری، خنار، خنوابی، خواجه‌وند، دائو، دادو،

دامغانی / کومشی، درزی، درویش، دلارستاقی، دیوسالار، رجبی، رودباری، رودگر، زرین‌کمر، زمانی، زیار، سرخ‌آبادی، سمنانی، سنگسری، سنوایی، سه‌هزاری، شاهاندشتی / شون‌دشتی، شه‌میرزادی، شیرزادی، طالش، تالقان، عباس‌آبادی، عبدالملکی، عمرانلو، فیروزجایی، فیوج، فار، قایی، قبادی، قرقانی / قراقونی، قزاق، قزوینچاهی، کاجوری، کجوری، کسلان، کلاوگر، کلیچ، کمانگر، کمری، کرسی، کولی، کیا، کیاکجوری / کیه‌ای کجور، کیچ، گدار، گریابی، گرجی، گزین، گلیجانی، مقدم، گنجی، گوران، گوگلان / کولان، گیلانی، گیلک، گیلکانی، لاسی، لاویج، لورایی، لوخ، مدانلو، مسعودی، مشایی، مشعشی، مفری، ملا، ممشی، منتظمی، میار، نواب ایلخانی، نوایی، نوری، نیکی، وکیلی / وکیل‌الزعا، هداوند، یزدانی، یهودیان [منابع]

فصل جغرافیای طبیعی و محیط زیست

۲۸۳-۳۱۰ فصل یکم: جغرافیای طبیعی

۲۸۳ بخش یکم: پستی‌ها و بلندی‌های مازندران

۲۸۴ توپوگرافی مناطق کوهستانی، توپوگرافی بخش تپه‌ماهوری،

۲۸۴ توپوگرافی بخش جلگه‌ای

۲۸۴ واحدهای زمین‌ریخت‌شناسی ساحلی و جلگه‌ای

۲۸۴-۲۸۵ واحد جلگه‌ای، لندفرم دلتایی، لندفرم تالاب‌های

ساحلی، لندفرم شبه جزیره، لندفرم زیانه‌ای ماسه‌ای،

لندفرم خلیج، [منابع]

بخش دوم: زمین‌ریخت‌شناسی کوه‌های البرز	۲۸۵
البرز غربی، البرز مرکزی، البرز شرقی، جلگه‌ی مازندران [منابع]	
بخش سوم: زمین‌ریخت‌شناسی رودخانه‌ای [منابع]	۲۹۰
بخش چهارم: زمین‌ریخت‌شناسی کارست	۲۹۲
عوامل مؤثر بر تشکیل و توسعه‌ی کارست در مازندران، شکل‌های کارستی البرز در مازندران	۲۹۲
غارها	۲۹۶-۲۹۲
غار گل زرد، غار اسپهبد خورشید، غار هوتو، غار کمر بند، غار دانیال یا چاری، غار برار، غار آب آسک یا کوتلی (کپوتر)، غار دروازک یا کوتر کلی، غار نرگسی، غار دیوخانه (دژخانه)، غار پیرزن خانی، غار الیاس تنگه، غارهای سیولی و کوتلی، غار دم‌بجار، غار بشم لار، غار کیچاک چال، غار بام بام، غار کمیشار، غار زنگان، غار شب پره چال، غار گرگ‌لوکا یا یاغی لوکا، ر کبود آبی (کاجول) و غار خوریت، غار علی تپه، غار هچال	
چشمه‌های کارستی	۲۹۶
چشمه‌ی باداب سورت، چشمه‌ی دیو بیاب	
شکل‌های کارستی سطحی کویرک	۲۹۸-۲۹۷
کارن، پونور، جاما، دولین	
دژه‌های کارستی	۲۹۸
گردنه‌ی هزارچم، تنگه‌ی ورارویه یالرود، دژه‌ی تنگه‌ی پیریه	
آبشار [منابع]	۲۹۸
بخش پنجم: یخچال‌های مازندران	۳۰۲
یخچال‌های مازندران	۳۰۲
یخچال علم‌کوه	
پراکندگی یخچال‌های تحت سلیمان	۳۰۵-۳۰۳
یخچال علم‌چال و سرچال (ناحیه A)، محدوده‌ی یخچالی شماره یک، یخچال پاتخت، یخچال غربی و هفت خوان (ناحیه B)، یخچال غربی (اسپیلت)، یخچال هفت‌خوان، یخچال حصارچال (ناحیه C)، یخچال خرسان، یخچال مرجی کش	
شکل‌های زمین‌ریخت‌شناسی یخچال علم‌کوه	۳۰۵
سیرک یخچالی (کاسه‌ی یخ‌گیر)، شکاف‌های یخی انتهای سیرک (ریمای)	
زبان‌های یخچالی	۳۰۶
یخرفت‌های سطحی، رشته‌های یخرفتی، حفره‌های انحلالی در سطح زبان‌ها (کتل‌ها)، انحلال یخچال	
حدود گسترش یخچال‌های علم‌کوه	۳۰۷
حدود گسترش در زمان حاضر، حدود گسترش زبان‌های یخچالی علم‌کوه در دوره‌های یخچالی	
یخچال‌های طبیعی کوه دماوند	۳۰۸
یخچال‌های شمالی و شمال شرقی اطراف قلّه‌ی دماوند	۳۰۸
یخچال سیوله، یخچال دویی سل، یخچال اسپله،	
یخچال خورتاب سر، یخچال یخار، یخچال‌های پراکنده و برفچال‌های محدوده‌ی دماوند	
خصوصیات یخچال‌های طبیعی اطراف دماوند	۳۰۸
رودخانه‌های منشعب از یخچال‌های طبیعی و برفچال‌های دماوند [منابع]	
بخش ششم: حرکات دامنه‌ای	۳۰۹
ریزش، واژگونی، خزش [منابع]	
فصل دوم: اقلیم مازندران	۳۱۱-۳۲۴
بخش یکم: تاریخچه‌ی هواشناسی استان	۳۱۱
بخش دوم: تحلیل فراسنج‌های هواشناسی استان مازندران	۳۱۱
بابلسر، رامسر، نوشهر، قراخیل قائمشهر، ساری، دشت ناز، سیاه‌بیشه، بندر امیرآباد، پل سفید، آمل، کجور، بلده، کیاسر، گلوگاه، آلاشت	
بخش سوم: عوامل مؤثر بر اقلیم استان	۳۱۷
رشته‌کوه البرز، دریای مازندران و منابع آب سطحی، پستی و بلندی‌ها و شیب دامنه	
عوامل جوی و توده‌های مؤثر بر مازندران	۳۱۸
توده‌ی هوای دوره‌ی گرم سال، توده‌ی هوای حاره‌ای دریایی، توده‌ی هوای حاره‌ای قاره‌ای، توده‌ی هوای قطبی دریایی، توده‌ی هوای قطبی قاره‌ای، توده‌های هوای دوره سرد سال، توده‌های پرفشار، توده‌های هوای پرفشار سبیری، توده‌ی هوای قطبی، توده‌ی پرفشار آذر، توده‌های پرفشار کانادایی، سامانه‌های کم‌فشار زمستانه، سامانه‌های کم‌فشار مدیترانه‌ای، سامانه‌های کم‌فشار سودانی، کم‌فشارهای دریای سیاه	
چهارم: طبقه‌بندی اقلیم استان	۳۲۱
طبقه‌بندی اقلیم مازندران براساس پارامتر دما	۳۲۱
طبقه‌بندی اقلیم مازندران براساس پارامتر بارش	۳۲۲
طبقه‌بندی اقلیمی استان	۳۲۲
طبقه‌بندی اقلیمی به روش داتن گسترش یافته	۳۲۲
طبقه‌بندی اقلیمی روش کریمی	۳۲۳
بخش پنجم: تغییر اقلیم [منابع]	۳۲۳
فصل سوم: منابع آبی	۳۲۵-۳۵۴
بخش یکم: منابع آب سطحی	۳۲۵
زیرحوضه‌های حوضه‌ی آبریز دریای مازندران	۳۲۷-۳۲۵
حوضه‌ی صفارود- کاظم‌رود، رودخانه‌ی چشمه‌کیله، رودخانه‌ی صفارود، حوضه‌ی سرداب‌رود، آتش‌رود، سردآبرود، رودخانه‌ی چالوس، حوضه‌ی هزارز، بابل‌رود، رودخانه‌ی هزارز، رودخانه‌ی بابل (بابل‌رود)، حوضه‌ی تلار، سیاهرود، رودخانه‌ی تلار، سیاهرود، حوضه‌ی تجن، رودخانه‌ی تجن، رودخانه‌ی دارابکلا، حوضه‌ی نکا و خلیج گرگان، نکارود، نساورد، آزادرود، کاظم‌رود (کاسم‌رود)، نشتارود و ولیکستان، اسپه‌رود، نمک‌آبرود و رودخانه‌ی آهنگرکلا، رودخانه‌های	